

Розділ II

АРХІТЕКТУРНА ТА МІСТОБУДІВНА СПАДЩИНА

УДК 725.94-044.332(477-25)«19/20»

О.М. СЕРДЮК

Методичні засади виявлення, дослідження та обліку пам'яток житлової архітектури

В статті розглянуті проблеми збереження інтер'єрів пам'яток, теоретичні засади, міжнародний та вітчизняний досвід, унормування питань їх виявлення і обліку.

Ключові слова: пам'ятки житлової архітектури; цінні інтер'єри; критерії оцінки пам'яток; облік пам'яток; пристосування пам'яток.

Найважливішим міжнародним документом, де визначені головні принципи охорони нерухомих об'єктів культурної спадщини є Венеціанська хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць, прийнята Міжнародним конгресом реставраторів у 1964 р. В документі визначається, що «скульптурні, малярські або декоровані елементи, що є невід'ємною частиною пам'ятки, можна відділяти лише тоді, коли цей захід є єдиним, здатним забезпечити її збереження» без зміни архітектурної структури або декору будівель. Такі обмеження визначають межі дозволених змін, яких вимагає еволюція використання об'єкту [14].

Важливим з огляду на проблему збереження інтер'єрів пам'яток був міжнародний колоквіум «Проблеми охорони та сучасного використання пам'яток архітектури», що відбувся в червні 1985 р. в м. Таллін (Естонська ССР). В Резолюції колоквіуму було зазначено, що «з точки зору охорони та використання пам'яток потрібно звернути більше уваги на їх облік і категоризацію на державному рівні та введенні із зазначених питань відповідних норм пам'яткоохоронного законодавства» [23].

У документі зокрема визначено, що одним із найбільш відповідальних завдань у справі охорони пам'яток слід вважати пристосування історичної архітектури для сучасних і в першу чергу культурних функцій. При цьому пам'ятка, її

історико-мистецькі цінності завжди мають визначатися первісними, до них мають бути пристосовані сучасні завдання. Пристосування пам'яток, як їх охорона і реставрація, повинні вестися виключно на науковому підґрунті, що включає історичні й теоретичні знання у сфері історії та культури, а також натурні дослідження. Пристосування пам'яток архітектури ХХ ст. повинно здійснюватися на тих самих наукових засадах, що і пам'яток інших історичних періодів [23]. Вірно визначені та сформульовані міжнародним колективом пам'яткоохоронні засади збереження цінних інтер'єрів, після розпаду в 1991 р. СРСР не були теоретично розвинені й не знайшли подальшого впровадження та підготовки практичних рекомендацій.

Міжнародні принципи охорони історичного середовища та пам'яток задекларовані у Віденському меморандумі запропонованому Комітетом всесвітньої спадщини на 27-й сесії ЮНЕСКО у Відні (Австрія) в 2003 р. Стосовно проведення робіт на пам'ятках і в традиційному середовищі в документі, зокрема, зазначається, що реконструкція забудови центральної частини міського утворення, яка заслуговує захисту, із залишенням тільки фасадів («façadisme»), не є гідним способом структурного втручання. Підставою для будь-яких структурних втручань є вивчення й усебічний аналіз історичного міського ландшафту як спосіб вираження цінностей і значущості, що спрямований на захист історичної тканини, забудови та її безпосереднього оточення [14].

Принципи охорони традиційного середовища пам'яток визначені в Ксіанській декларації про збереження оточення споруд спадщини, визначних місць і територій, ухваленій у 2005 р. в місті Ксіані (Китай). В документі, зокрема, зазначено, що під час планування, здійснення заходів на пам'ятках й у традиційному середовищі мають бути зафіксовані «умови ефективного контролю за поступовими або швидкими змінами в оточенні. Зміни всередині споруд, визначних місць, територій повинні бути позитивними та робити внесок в їхнє значення та особливий характер» [14].

Відтак, можна зробити висновок, що у правових міжнародних актах проблема збереження пам'ятки хоча й розглядається в усій сукупності її складових і включає охорону інтер'єрного середовища об'єктів культурної спадщини та їх оточення, проте, окремо тема охорони інтер'єрів пам'яток не окреслена і не визначена.

У 80-90-х роках ХХ ст. в Європейській частині колишнього СРСР у зв'язку з підготовкою Зводу пам'яток історії та культури була здійснена велика робота з уточнення переліків пам'яток і їх паспортизації. Пам'яткоохоронцями здійснювалося доповнення переліку пам'яток об'єктами другої половини ХІХ – початку ХХ ст., в т.ч. житлової архітектури. Так, зокрема, в республіках Прибалтики окремо розглядалося включення до переліку пам'яток цінних архітектурних інтер'єрів [23]. Відомий пам'яткоохоронець, дослідник архітектури Литви І. Глямжа зазначав:

Важливо, щоб нове призначення будівлі не мало протиріччя з її історичним призначенням і слугувало меті її пропаганди як пам'ятки архітектури. З метою збереження цінного історичного планування й інтер'єрів потрібно, щоб функції їх су-

часного використання співпадали з розміщенням приміщень і не понукали до перепланування та реконструкції й спотворення пам'ятки...» [23].

Як позитивний результат таких дій можна відзначити роботи з консервації, реставрації та використання пам'яток оборонної архітектури Литви – замки в Тракаю, Біржаю; а також палаців і комплексів мастків у Байсогалі Раудондварисе, Пакруосе. В Естонії – це Нарвська фортеця та замок у Курессааре; комплекс Палмсе (Національний парк), Латвії – замки в Турайде та Бауске; палаци Рундале та Палмсе. Багато житлових будинків – пам'яток архітектури в Литві продовжували використовуватися в якості житла, частина з них – зі збереженими цінними інтер'єрами; отримали нову функцію адміністративних і торгівельних будівель, закладів харчування [23].

«Потрібно розглядати два завдання, які тісно пов'язані між собою: охорона пам'яток – юридична і теоретична та їх практичне використання для сучасних потреб», – писав латвійський пам'яткоохоронець М. Апинис [23]. В Латвії, як зазначає дослідник, під час створення переліку пам'яток визначаються її категорії за можливостями їх використання, зокрема це:

1. Пам'ятки найбільш високої наукової та мистецької цінності, які потрібно використовувати загалом як об'єкти музейного показу;
2. Пам'ятки, які потрібно і можливо використовувати загалом або частково за їх первісним функціональним призначенням;
3. Пам'ятки, які повинні отримати нові форми використання з культурно-просвітницькою метою;
4. Пам'ятки, які частково зберегли свою мистецьку цінність (тільки фасади) і можуть використовуватися за іншою функцією.

Під час визначення цих категорій враховуються всі критерії цінності пам'яток: наукова, естетична, історико-меморіальна, утилітарна.

На підставі досвіду здійснення наприкінці 70-х – у середині 80-х років ХХ ст. в Москві реставрації комплексу житлової забудови ХVІ–ХІХ ст. на вул. Разіна – інтер'єрів замських садибних і палацових комплексів ХVІ–ХІХ ст.: Ізмайлово, Кусково, Царіцино, Останкіно, Коломенському, Кузьмінках, російський дослідник охорони пам'яток А. Савін зазначає, що найважливішим практичним і методичним інструментом, який забезпечує збереженість історико-архітектурної цінності є «наявність матеріалів досліджень, що дозволяють диференціювати ступінь допустимих втручань для кожного елемента пам'яток залежно від його історико-архітектурної цінності» [23]. А. Савін визначає принципи пристосування пам'яток: перший – визначитися з новою функцією з урахуванням динаміки розвитку міського середовища; другий – в кожному конкретному випадку ступінь втручання в об'єкт має базуватися на виявлені та забезпечені подальшого збереження цінних історико-архітектурних елементів; третій – необхідність комплексного підходу до середовища, де пам'ятки розглядаються як невід'ємна частина багатофункціональної системи сучасного міста; четвертий – необхідність кори-

гування кожні 15–20 років пам'яткоохоронні заходи на пристосованих об'єктах; п'ятий – принцип «музеєфікації», який має допускати функціональне використання пам'ятки не тільки з культурно-просвітницькою метою, за умови забезпечення їх обов'язкового експонування як цінних історико-архітектурних об'єктів.

Слід зазначити, що відомий авторів цих рядків зарубіжний досвід використання інтер'єрів пам'яток не завжди дає позитивні приклади. Так, наприклад, у Західній Німеччині відомими є принципи не реставрації, а реконструкції пам'яток. У своєму дослідженні зміни функціонального змісту старих будівель німецький архітектор Г. Мюллер-Менкенс наводить цілу низку прикладів. Зокрема, це будівля цехової гільдії (Гевандхауз) у м. Брауншвейзі. В реконструйованій споруді абсолютно новою є внутрішня система несучих конструкцій, планування приміщень з розміщенням офісів і ресторанів (арх. Ф. Кремер). Реконструкція споруди вільгельмівського періоду (80-х років XIX ст.) у м. Вольфенбюттель передбачає модернізацію та пристосування внутрішнього простору для розміщення бібліотеки (арх. Ф. Кремер). Монастирський ансамбль Предигер у м. Швабішу реконструйовано під міський культурний центр (арх.: В. Тідьє, Р. Фішер). Реконструйовано та модернізовано інтер'єри з багатофункціональним використанням: для залу прийомів, ресторану та житла в готичній будівлі «Штейпе» в м. Трирі (арх. Г. Мюллер-Менкенс). Під первісну функцію з включенням елементів цінного живопису було модернізовано ратушу XV ст. в м. Тюбінген (арх.: В. Тідьє, Р. Фішер). Перебудова будинку в стилі модерн (1903 р.) у м. Мюнхені передбачала повне перепланування інтер'єрів й зміну фасадів з двору (арх. Б. фон Буссєв) [15].

В Україні, зокрема у м. Львові, починаючи з 70-х років XX ст. колективом інституту «Укрзахідпроектреставрація» накопичений позитивний досвід дослідницьких і практичних робіт щодо проведення консервації, реставрації та пристосування інтер'єрів житлових будівель. Одним із таких позитивних прикладів є реставрація пам'ятки архітектури XVI–XIX ст. – житлового будинку № 3 на вул. Ставропігійській (музей-аптека). Він був одним із перших об'єктів у м. Львові, у якому на замовлення аптекоуправління в 1975–1980 роках було проведено комплексну реставрацію приміщень інтер'єру, підвалів і підв'я. Приміщення пам'ятки, які використовувалися як приміщення аптеки зберегли інтер'єр XIX ст. Після проведення реставраційних робіт вони продовжують виконувати свою основну функцію. Ще одним позитивним прикладом пристосування інтер'єрів є будівля міського арсеналу на вул. Підвальній, 3 (пам'ятка архітектури XVII–XVIII ст. (музей зброї)). У 1974–1980 роках тут було проведено комплекс науково-дослідних, протиаварійних і ремонтно-реставраційних робіт, пов'язаних із збереженням та функціональною адаптацією об'єкту. Пам'ятку музеєфіковано та пристосовано під виставку зброї з колишньої колекції Підгорецького замку. Науково-дослідні та проєктні роботи на зазначених вище пам'ятках виконувалися авторським колективом інституту у складі архітекторів: І. Могитича, Л. Лещинського, Г. Новаківської, А. Новаківського, К. Присяжного, Ю. Василенка [1].

Надзвичайно цікавим і показовим прикладом є проведення комплексу реставраційних робіт у житловому будинку (кам'яниця Бандінеллі) на вул. Ставропільській, 2, (пл. Ринок, 3), що є пам'яткою архітектури XVI–XVIII ст. В основу проекту адаптації було покладено концепцію реставрації будинку зі збереженням і використанням архітектурних деталей та відтворенням інтер'єрів: повернуто на місце профільовані дерев'яні балки перекриття, кам'яні елементи віконних і дверних прорізів, кронштейни сходової клітки. Пам'ятка використовується як музейний заклад – відділ Львівського історичного музею. Роботи виконувалися авторським колективом інституту: архітектори – І. Могитич, М. Гайда, Л. Горницька, В. Накопало, А. Поліщук; інженери-конструктори – Я. Римар, Є. Стоньжа, З. Бліхарський. Авторський колектив у 2007 р. був удостоєний звання лауреата Державної премії України в галузі архітектури. Крім того, великий комплекс робіт з реставрації та пристосування було проведено на Палаці Потоцьких на вул. Коперніка, 15, пам'ятці архітектури XIX ст.; житловій будівлі на просп. Свободи, 13, пам'ятці архітектури XIX ст., адаптованій під «Гранд-готель» й інших об'єктах [2].

Однак, слід зазначити, що не дивлячись на в цілому позитивний досвід здійснення робіт з реставрації та функціональної адаптації в житлових інтер'єрах пам'яток архітектури м. Львова, їх відсоток є порівняно незначним. У Львові, як і загалом на території інших історичних міст України, відсутні чітко визначені методичні підходи до комплексної оцінки житлової архітектури зі збереженими цінними інтер'єрами, в т.ч. й до об'єктів культурної спадщини другої половини XIX – початку XX ст.

Головним документом, що визначає державну політику в сфері охорони культурної спадщини в Україні є Закон «Про охорону культурної спадщини» схвалений у 2000 р. Цей закон визначає основні принципи охорони та збереження культурної спадщини, права й обов'язки державних установ, громадян і громадських організацій узагальнює вітчизняний та світовий досвід. Законом передбачено захист традиційного характеру середовища як окремих пам'яток, так й історичних населених місць України шляхом установа зон охорони та регулювання забудови й історичних ареалів з відповідними режимами використання. Слід зазначити, що хоча в цілому Закон України «Про охорону культурної спадщини» відповідає сучасним засадам методики охорони пам'яток, основні засади збереження середовища інтер'єрів пам'яток він не визначає [7].

З метою реалізації державної політики та забезпечення управління пам'яткоохоронною сферою до Закону України «Про охорону культурної спадщини» протягом 2001–2003 років було прийнято низку нормативно-правових документів. Зокрема, це постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» (від 27.12.2001 р. № 1760); «Про затвердження комплексної програми паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003–2010 рр.» (від 09.09.2002 р. № 1330); «Про затверджен-

ня порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць» (від 13.03.2002 р. № 318) [17], [18], [21]. Головними проблемами у сфері охорони культурної спадщини зазначеними постановами є: робота з пам'ятками шляхом їх виявлення, вивчення та внесення до реєстру, створення облікової документації, проведення робіт у традиційному середовищі.

З метою унормування виконання робіт на об'єктах культурної спадщини Наказом Державного комітету України з будівництва та архітектури від 13 вересня 2004 року № 173 введені в дію Державні будівельні норми України (ДБН) В.3.2-1-2004 «Реставраційні, консерваційні та ремонтні роботи на пам'ятках культурної спадщини». Ці норми встановлюють основні вимоги до реставрації, консервації та ремонтно-відновлювальних робіт на об'єктах культурної спадщини; вони поширюються на всі види реставраційних, консерваційних, реабілітаційних, ремонтних робіт на пам'ятках, й обов'язкові для всіх органів охорони пам'яток, власників пам'яток, проектно-реставраційних, науково-дослідних організацій, юридичних і фізичних осіб незалежно від їх підпорядкування, які безпосередньо беруть участь у збереженні й реставрації пам'яток. Важливим документом у сфері здійснення робіт на об'єктах культурної спадщини є Державні будівельні норми України (ДБН) А2.2-6-2008 «Склад, зміст, порядок розроблення, погодження і затвердження науково-проектної документації для реставрації об'єктів нерухомої культурної спадщини», що встановлюють основні вимоги до реставрації, консервації та ремонтно-відновлюваних робіт на об'єктах культурної спадщини [6].

Однак, зазначені вище документи мають загальний характер, оскільки до цього часу не визначені критерії оцінки інтер'єрів пам'яток, припустимий ступінь втручання в середовище пам'ятки, принципи їх функціональної адаптації. Не дивлячись на наявність державних будівельних норм, питання збереження, охорони та використання цінних інтер'єрів пам'яток, їх предметного наповнення залишається не тільки не врегульованим на законодавчому рівні, але й не унормованим.

Враховуючи викладене, пропонуємо внести зміни та доповнення до Закону України «Про охорону культурної спадщини», які б унормували проблему охорони та збереження цінних інтер'єрів пам'яток [7]:

Ст. 13. Державний реєстр нерухомих пам'яток України. Доповнити словами: «Із занесенням до Реєстру на об'єкт культурної спадщини та на всі його складові, в т.ч. розпланування, елементи архітектурно-мистецького вирішення, що становлять предмет його охорони, поширюється правовий статус пам'ятки».

Ст. 24. Утримання та використання пам'яток. п. 2. Доповнити словами: «...у спосіб, що потребує якнайменших змін і доповнень пам'ятки та забезпечує збереження її матеріальної автентичності, просторової композиції, планувальної структури, елементів архітектурно-мистецького вирішення...»

До постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» (від 27.12.2001 р. № 1760), в частині «Порядок визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» п. 3. викласти в такій редакції: «Якщо об'єкт культурної спадщини має зовні чи в інтер'єрі збережену планувальну структуру, елементи архітектурно-мистецького вирішення, твори мистецтва» (далі за текстом постанови) [18].

До Державних будівельних норм України: Склад, зміст, порядок розроблення, погодження і затвердження науково-проектної документації для реставрації об'єктів культурної спадщини. ДБН А.2.2-6-2008. Розділ 2. Загальні вимоги до складу та змісту науково-проектної документації. п. 2.2. Науково-проектна документація на реставрацію об'єктів культурної спадщини розробляється поетапно, на основі наукових досліджень, що ведуться на всіх етапах реставрації повинна включати позицію – «ескізний проект реставрації інтер'єру». п. 2.5. Ескізний проект реставрації повинен включати окрему позицію стосовно розробки проекту реставрації інтер'єру пам'ятки, а не тільки проект пристосування, як передбачають вимоги зазначених ДБН [6].

В Україні до цього часу не розроблені методичні принципи класифікації цінних інтер'єрів пам'яток житлової архітектури, їх наукового вивчення, фіксації, реєстрації, обліку й збереження. Це стосується всіх типів житлових будівель традиційної забудови, незалежно від їхньої хронологічної глибини. Недостатня увага до головних проблем забезпечення збереження пам'яток київської житлової архітектури другої половини XIX – початку XX ст. з боку органів охорони культурної спадщини – це відсутність належного обліку цінних інтер'єрів об'єктів, їх виявлення, наукового вивчення, державної реєстрації [26].

На основі накопиченого досвіду та матеріалах досліджень, враховуючи відсутність нормативного документу, що регламентує науково-практичну діяльність пам'яткоохоронних структур щодо обліку пам'яток, пропонуємо проект Порядку виявлення та обліку об'єктів культурної спадщини. В документі визначено, що державний облік об'єктів культурної спадщини включає:

- виявлення, обстеження, дослідження, графічну та фотофіксацію об'єктів культурної спадщини, визначення їх археологічної, історичної, архітектурної, естетичної, етнологічної, мистецької, наукової або художньої цінності;
- прийняття рішень щодо включення виявлених об'єктів до переліків щойно виявлених об'єктів культурної спадщини;
- складання облікової документації на об'єкти культурної спадщини;
- подання пропозицій центральному органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини для занесення об'єктів культурної спадщини до Реєстру;
- ведення Реєстру.

Окремо в зазначеному вище Порядку регламентовано виявлення об'єктів культурної спадщини, що здійснюється шляхом проведення робіт у традиційному середовищі, інвентаризації об'єктів культурної спадщини (інвентаризація).

З метою впорядкування системи обліку цінних інтер'єрів пам'яток, підготовки облікової документації автором цієї роботи визначені основні критерії їх оцінки:

- стан збереженості: конструкцій та матеріалів і об'ємно-планувального рішення;
- наявність елементів архітектурно-мистецького оздоблення, в т.ч. творів монументального мистецтва, архітектурної кераміки;
- належність архітектурно-мистецького вирішення інтер'єру до певного стилю;
- належність пам'ятки та її інтер'єру до творчого доробку певного архітектора;
- наявність елементів їх інженерного обладнання та вмеблювання;
- належність вирішення інтер'єру загалом до масового або унікального;
- збереженість первісної функції;
- композиційно-просторові якості, місце та роль пам'ятки житлової архітектури в міському середовищі.

У проекті також регламентовано процеси науково-дослідних і пошукових робіт щодо розробки облікової документації. Вони складаються з історико-архівних і бібліографічних досліджень; натурних обстежень (досліджень); фотофіксації. Виявлення й обстеження об'єктів культурної спадщини, складання на них облікової документації, яка б ураховувала цінні інтер'єри об'єктів, пам'яткове середовище, є вкрай необхідною. Паспорт пам'ятки, який стане результатом роботи, повинен фіксувати всі результати проведених робіт, а в пам'ятках житлової архітектури – наявність збереження планувальної структури та цінного опорядження [16].

Пропонуємо в обліковому документі, паспорті пам'ятки, фіксувати всі елементи декоративного оздоблення екстер'єру й інтер'єру будівлі – як типові, традиційні, так і ті, що надають житловій будівлі своєрідності, створюють її образ, – тобто необхідна фіксація пам'ятки в усій сукупності її деталей і внесення цих даних до облікової документації. Тому в Методичних рекомендаціях щодо заповнення облікової картки об'єкта культурної спадщини потрібно внести наступні зміни [10].

Розділ 1. Облікова картка. п. 1.5.6.2. Характеристика об'єкта повинна включати опис за таким планом:

Абзац п'ять викласти у такій редакції: «Необхідно стисло описати вирішення інтер'єрів: ступінь збереженості планувальної структури, елементів архітектурно-мистецького вирішення» (далі за текстом документу).

Розділ 2. Паспорт. п. 2.5.11.3. Опис об'єкта повинен бути виконаний за таким планом:

Абзац п'ять викласти в такій редакції: «Щодо вирішення інтер'єрів слід описати: ступінь збереженості планувальної структури, елементів архітектурно-мистецького вирішення» (далі за текстом документу).

Виявлені цінні інтер'єри пам'яток мають бути зафіксовані в п. 2.5.14. у тематичному полі 14 «Оцінка антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта».

На нашу думку під час проведення натурних досліджень інтер'єру київського житла в пам'ятках архітектури кінця XIX – початку XX ст. необхідно:

1. Визначити методику дослідження та фіксації цінних елементів;
2. Визначити цінні елементи планувальної структури й архітектурно-мистецького вирішення, що становлять цінність;
3. Визначити особливості планувального та функціонального розміщення цінних елементів, їхні взаємозв'язки та взаємовпливи;
4. Виявити особливості формування середовища інтер'єру пам'яток.

Здійснення таких заходів дозволить раціонально організувати наукові дослідження пам'яток, а в майбутньому розробити програмне забезпечення організації робіт із житловою забудовою Києва кінця XIX – початку XX ст. Результати таких натурних і архівних досліджень розраховані на довгострокове практичне використання в науковій організації роботи пам'яткоохоронних структур із виявлення, вивчення, обліку й проведення робіт з реставрації та функціональної адаптації як окремих пам'яток житлової архітектури, так і цілих кварталів, районів історичної забудови в традиційному середовищі Києва.

Житлова забудова Києва другої половини XIX – початку XX ст. автором цього дослідження розглядається як об'єкт системного аналізу. Запропоновані ним форми впорядкування інформаційного забезпечення обліку й опису пам'яток житлової архітектури роблять можливим створення єдиної інформаційної системи, що є базовою для проведення передпроектних наукових досліджень у сфері охорони культурної спадщини з урахуванням можливостей технологій програмного забезпечення. Така модель включатиме:

а) Кількість нерухомих пам'яток житлової архітектури Києва з охоронними номерами;

Кількість пам'яток із паспортами з розбивкою за категоріями охорони;

Кількість пам'яток із обліковими картками з розбивкою за категоріями охорони;

Кількість пам'яток за категоріями охорони, з розбивкою за типами пам'яток житлової архітектури: особняк, прибутковий будинок, житло для технічного персоналу, робочих, міщанська садиба;

Динаміка взяття на облік пам'яток за категоріями охорони, з розбивкою по роках.

Кількість пам'яток за категоріями охорони та технічним станом зі збереженими цінними інтер'єрами;

б) Кількість пам'яток по зонах охорони, заповідниках, території історичних ареалів:

Архітектурна охоронна зона, Археологічна охоронна зона, Ландшафтна охоронна зона, Зона регулювання забудови: 1 категорія, Зона регулювання забудови:

2 категорія, Зона регулювання забудови: 3 категорія, Зона регулювання забудови: Зона 1 категорії, Зона регулювання забудови: Не належить

- в) Кількість пам'яток із меморіальними дошками;
- Кількість пам'яток + кількість меморіальних дошок на них;
- Кількість пам'яток із охоронними дошками: за видами + загальна кількість;
- Кількість пам'яток із охоронними номерами;
- Кількість пам'яток у комплексах;
- Аналогічно підраховуються пам'ятки по районах.

Записи, внесені до Бази даних, що не мають рішень, не включаються в підрахунки Створення програми конвертації списків пам'яток.

д) Створення підсистеми з біографічними відомостями про діячів історії та культури м. Києва.

Підсистема має складатися з форми редагування словника діячів історії та культури з полями:

1. Прізвище, ім'я, по-батькові;
2. Коротка біографічна довідка;
3. Перелік пам'яток, пов'язаних із особою з відображенням контексту зв'язку.

Форма редагування пам'яток доповнюється сторінкою «Особа, пов'язані з пам'яткою» (прізвище та контекст зв'язку). Можливість формування звітів на основі повного прізвища діяча історії та культури.

Повинна виводитися як частина адреси – інформація в полі «Місцевість», що передбачає можливість внесення нового районного поділу в м. Києві зі збереженням даних про старий поділ.

Необхідно, також на нашу думку ввести нові поля «Сучасне використання», «Типологічна належність», «Форма власності».

Так, наприклад, нове поле «Форма власності» має класифікацію:

- державна;
- комунальна власність територіальної громади міста;
- комунальна власність територіальної громади району;
- приватна;
- змішана.

Практично на підставі власного досвіду автор даного дослідження підійшов до створення інформаційної моделі житлової забудови Києва, занесення її до банку (бази) даних і наступної обробки й подальшого використання як у цілому, так і окремих деталей [27]. При чому така база даних є багаторівневою і включає як текстову (облікову), так і візуальну, в т.ч. графічну, інформацію. Вважаємо, що системний підхід і структурування історичної житлової забудови Києва досліджуваного періоду як об'єктів наукового вивчення на основі запропонованих методів і принципів класифікації уможливить:

- структурування наукових досліджень пам'яток житлової архітектури й об'єктів культурної спадщини;
- визначення предмету й обсягу досліджень, що проводяться з метою обліку пам'яток;
- визначення реального обсягу часових і матеріально-технічних витрат під час роботи як з пам'ятками, так і з об'єктами традиційного середовища;
- спрощення стадії передпроектних робіт у частині наявності інформації про проведення наукових досліджень і визначення предмета охорони пам'яток житлової архітектури.

Усе вище викладене, без сумніву, сприятиме підготовці та прийняттю науково обгрунтованих рішень щодо проведення робіт на пам'ятках, застосуванню комплексного підходу до проблем охорони культурної спадщини в м. Києві, дасть новий імпульс розвитку реставрації та функціональної адаптації пам'яток житлової архітектури. Створення програмного забезпечення створення бази даних, запропонованої автором даного дослідження, уможливить вже на цьому етапі отримання інформації, обробку її з метою подальшого використання під час проведення всіх видів робіт на пам'ятках, починаючи від окремих їх фрагментів і закінчуючи комплексом загалом. Аналіз матеріалів бази даних, попри їхню умовність і схематичність, дозволить архітекторам, пам'яткоохоронцям, історикам і мистецтвознавцям отримати об'єктивну картину й приймати на основі отриманих даних виважене, ґрунтовно-мотивоване рішення. Це сприятиме визначенню найбільш вдалих форм пристосування пам'яток київської житлової архітектури, соціалізації об'єктів, включення їх до житлового фонду м. Києва тощо.

Пропонований підхід базується на науковій обробці інформації, аналізі як окремого об'єкту житлової забудови, так і її комплексів у єдиній системі взаємозв'язків з архітектурою, типологічними характеристиками, планувальною організацією житлових будівель. Такий підхід сприятиме вирішенню питань щодо послідовності проведення реставрації втрачених елементів, взаємозв'язку цих процесів з функціональною адаптацією об'єктів під час створення програм і проєктів охорони культурної спадщини у процесі містобудівних перетворень.

Джерела та література

1. Архів ДП інституту «Укрзахідпроектреставрація» м. Львів, ЛІ – 362 – 1^а, 2002 р.
2. Архів ДП інституту «Укрзахідпроектреставрація» м. Львів № ЛІ-81, Т. IV, кн. 1, 1995 р.
3. *Водзинський С.* Містобудівна спадщина Києва // Культурна спадщина Києва: Дослідження та охорона історичного середовища. – К.: АтрЕк, 2003. – 136 с.
4. *Глямжа И.* Совершенствование охраны архитектурного наследия в регионе Прибалтики и СССР, их проблемы в Литовской ССР // Проблема охраны и современного использования памятников архитектуры. – Таллин : «Валгус», 1987. – 215 с.
5. *Гуляницкий Н.Ф.* Историко-архитектурное наследие в структуре современного города // Методика и практика сохранения памятников архитектуры. – М.: Стройздат, 1974. – С. 8–14.

6. Державні будівельні норми України: Склад, зміст, порядок розроблення, погодження і затвердження науково-проектної документації для реставрації об'єктів нерухомої культурної спадщини // ДБН А.2.2-6-2008 – 2008 (офіційне видання). – К.: Держбуд України, 2008.
7. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Правова охорона культурної спадщини: Зб. документів. – К.: ХІК, 2006. – С. 130–161.
8. Інструкція про порядок обліку, реставрації, утримання і реставрації пам'ятників архітектури, що перебувають під державною охороною // Законодавство про пам'ятники історії та культури. – К.: Політвидав України, 1970. – С. 335–373.
9. *Кравчук О.* Досвід складання форм облікових документів на пам'ятки архітектури та містобудування // Теорія та історія архітектури і містобудування. – К.: НДПІАМ, 2005. – С. 303–312.
10. Методичні рекомендації щодо заповнення облікової картки та паспорта об'єкта культурної спадщини затверджено Наказом Державної служби охорони культурної спадщини від 03.06.2004 р., № 11.
11. Методичні рекомендації щодо визначення предмету охорони пам'яток історії затверджено Наказом Міністерства культури і туризму України від 02.11.2009 р., № 956/0/16-09.
12. Методичні рекомендації щодо розроблення історичних (історико-архітектурних) довідок затверджено Наказом Міністерства культури і туризму України від 02.11.2009 р., № 956/0/16-09.
13. Методичні рекомендації по підготовці матеріалів Зводу пам'яток історії та культури України // Науково-дослідний інститут теорії, історії архітектури та містобудування. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 2008. – 112 с.
14. Міжнародні засади охорони нерухомої культурної спадщини. – К., Фенікс, 2008. – 176 с.
15. *Мюллер-Менкенс Г.* Новая жизнь старых зданий. (Непрерывность развития архитектуры). – М., Стройиздат, 1981. – С. 247.
16. Наказ від 13.05.2004 р. № 295/104 «Про затвердження форм облікової картки та паспорта об'єкта культурної спадщини» Міністерства культури і мистецтва України та Державного комітету України з будівництва та архітектури.
17. Постанова КМ України про затвердження Комплексної програми паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003-2010 роки // Правова охорона культурної спадщини: Зб. документів. – К.: ХІК, 2006. – С. 444–450.
18. Постанова КМ України про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України // Правова охорона культурної спадщини: Зб. документів. – К.: ХІК, 2006. – С. 258–259.
19. Постанова КМ України про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць // Правова охорона культурної спадщини: Зб. документів. – К.: ХІК, 2006. – С. 456–458.
20. Постанова КМ України про затвердження Порядку укладання охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини // Правова охорона культурної спадщини: Зб. документів. – К.: ХІК, 2006. – С. 438–443.
21. Постанова КМ України про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць (від 13.03.2002 р., № 318).
22. Постанова КМ України Процедура проведення грошової оцінки пам'яток відбувається за методикою затвердженою постановою Кабміну від 26.09.2002 р., № 1447.
23. Проблема охорони і сучасного використання пам'ятників архітектури. Международный коллоквиум ИКОМОС ЭССР, Талин, 4-7 июня 1985 г. – Таллин.: «Валгус», 1987. – 215 с.
24. *Прибега Л.* Автентичність як пам'ятоохоронна категорія // Українська академія мистецтва. – К., 1999. – Вип. 6 – С. 49–53.
25. *Прибега Л.* Архітектурна реставрація: погляд через сутність пам'ятки // Праці Центру пам'яткознавства. – К., 2007. – Вип. 11. – С. 26–37.
26. *Сердюк О.* З історії дослідження забудови Києва кінця XIX – початку XX століть // Питання історії науки і техніки. – 2009. – № 3. – С. 43–48.

27. Сідорова О. Художньо-структурні особливості архітектурних фасадів житлових будівель Києва кінця XIX – на початку XX ст. // Українська академія мистецтв. Дослідницькі та науково-методичні праці. Вип. 15. – К., 2008. – С. 184–193.

Сердюк Е.М. Методические основы выявления, исследования и учета памятников жилищной архитектуры

В статье рассматриваются проблемы сохранения интерьеров памятников, их теоретические принципы, международный и отечественный опыт, проблем их выявления и учета.

Ключевые слова: памятники жилищной архитектуры; ценные интерьеры; критерии оценки памятников; учет памятников; адаптация памятников.

Serdyuk O.M. Methodical principles of exposure, research and account of sights of housing architecture

In the article considered the problems of preserving monuments interiors, theoretical foundations, international and domestic experience, normalization of their detection and accounting.

Key words: monuments of residential architecture; valuable interiors; criteria for evaluating sites, accounting of monuments, monuments adjustment.

УДК 75.052(477-25)''10/13''

Ю.Н. СТРИЛЕНКО

И.Ф. ТОЦКАЯ

Технико-технологические исследования составов древних строительных растворов Софийской – один из факторов датировки памятников архитектуры Древнего Киева X–XII вв.

Отличительной чертой строительных растворов Софийского собора является наличие в нем «специального» заполнителя – обожженного лессового суглинки, который не имеет аналогии со структурой плинфы в кладке собора. Это характерно только для каменных сооружений Древнего Киева X–XI в. и является дополнительным датирующим признаком для памятников, начиная с Десятинной церкви. Замыкают этот перечень Михайловская церковь Выдубицкого монастыря и церковь Спаса на Берестове.

Однородный состав строительного раствора и фресковой штукатурки Софийского собора дает основание утверждать, что в строительстве всего объема собора – от центрального ядра и до наружных галерей – не было существенных перерывов во времени в течение I пол. XI в. Существенно отличаются от первоначальной кладки собора строительная технология в поздних пристройках XII в. – прокладках под аркбутаны, апсиде крещальни и пр.

Следует отметить, что нет аналогии в составе фресковых штукатурок Софийского собора и образцов первичной фрески на кладке X в. в раскопе Десятинной церкви.

Ключевые слова: известково-цемяночный раствор, комплексный анализ строительных растворов, плинфа, фресковая штукатурка, фреска, цемянка, петрографический шлиф.